

WIM HARDYNS^a

De revival van de nationale slachtofferschapsenquête: naar een veiligheidsmonitor 2.0?

Panopticon, 41 (1), 42-53

© 2020 Maklu | ISSN 0771-1409 | Januari 2020

^a Professor, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht & Sociaal Recht, Universiteit Gent (corresp.: wim.hardyns@ugent.be)

THE REVIVAL OF THE NATIONAL VICTIM SURVEY: TOWARDS A SECURITY MONITOR 2.0?

The Belgian security monitor ('veiligheidsmonitor') originated in 1997. In total, seven national victim survey were taken between 1997 and 2009. After 2009, a long period without a national victim survey broke in. Until 2018, when the Belgian security monitor revived with a response record of 168,206 citizens. In this contribution we look back to the past decennium without security monitor, and we especially look forward by making a 12-point action plan of how we can design a measurement instrument that deals with the security challenges of tomorrow.

Keywords: Security monitor, Victim survey, Methodology

Kernwoorden: Veiligheidsmonitor, Slachtofferschapsenquête, Methodologie

1. INTRO

In het jubileumboek voor 30 jaar *Panopticon* (GOETHALS, 2009; PLEYSIER & PAUWELS, 2011) werd er amper over de veiligheidsmonitor gesproken, hoewel er sinds het ontstaan van de veiligheidsmonitor in 1997 geregeld verslag werd uitgebracht over de resultaten en de methodologische aspecten van het instrument (GOETHALS, PLEYSIER, PONSAERS, STOOP, VANDERHALLEN, VANDEVOORDE & VERVAEKE, 2000; GOETHALS, PLEYSIER & VERVAEKE, 2006; HEERWEGH & LOOSVELDT, 2009; PLEYSIER, VERVAEKE & GOETHALS, 2006; VANDERHALLEN, PLEYSIER, VERVAEKE & GOETHALS, 2000; VANDEVOORDE, VANDERHALLEN, STOOP, PLEYSIER, PONSAERS, VERVAEKE & GOETHALS, 2000; VAN DEN BOGAERDE, 2006; 2007). Niemand die op dat moment kon vermoeden dat de veiligheidsmonitor vrij snel nadien in crisis zou geraken. In 2011 lieten VERWEE en PONSAERS verstaan dat "het bestaan van de veiligheidsmonitor onder vuur ligt" en dat het instrument mogelijk "een stille dood zou sterven" (p. 54). Het bleek een realiteit. Na 2009 werd er voor lange tijd geen nationale veiligheidsmonitor meer afgenomen. Met uitzondering van een lokale veiligheidsbevraging in 2011, was het wachten tot 2018 vooraleer er opnieuw een nationale slachtofferschapsenquête werd afgenomen. De eerste resultaten daarvan werden verspreid medio 2019.

In dit themanummer voor 40 jaar *Panopticon* zouden we het kunnen hebben over de ontwikkelingen op vlak van *big data*, de trends en nieuwe evoluties in statistieken op de minstens even belangrijke andere echelons in de strafrechtsbedeling of de opmars van het ge-

bruik van innovatieve methoden in de (Belgische) criminologie. Dit allemaal in één bijdrage bespreken, zou leiden tot een kakafonie van topics. Dit is meer een taak van de deelredactie criminografie en methodologie om dit te monitoren en hierover te rapporteren. Maar als men mij als verantwoordelijke van de deelredactie criminografie en methodologie vraagt er één opmerkelijk thema uit te lichten dat we moeten onthouden van de voorbije tien jaar, dan is het wel de teloorgang en de *revival* van de veiligheidsmonitor. In deze bijdrage blikken we daarom terug op het voorbije decennium zonder veiligheidsmonitor, maar kijken we vooral vooruit en openen we de discussie over hoe we een instrument kunnen ontwerpen dat is aangepast aan de uitdagingen van morgen.

2. GEEN NIEUWS, GOED NIEUWS?

Als we de totaal geregistreerde criminaliteit zouden voorstellen door een ijsberg, dan hebben we het afgelopen decennium kunnen vaststellen dat die ijsberg jaar na jaar afbrokkelt. Dat kunnen we afleiden uit de officiële criminaliteitsstatistieken, die sinds 2011 in dalende lijn gaan (Federale Politie, 2019a).¹ België wordt veiliger, grofweg 200.000 misdrijven minder op jaarbasis sedert 2011, maar voelen we ons ook veiliger? Waar maken burgers zich zorgen over en stappen ze wel naar de politie wanneer ze slachtoffer worden van een misdrijf?

In het verleden trachtten we deze en andere vragen te beantwoorden aan de hand van de resultaten uit de veiligheidsmonitor. In deze grootschalige bevolkingsenquête, voor het eerst afgenomen in 1997 (GOETHALS, PLEYSIER, PONSAERS, STOOP, VANDERHALLEN, VANDEVOORDE & VERVAEKE, 2000), werd onder andere gepeild naar gepercipieerde buurtproblemen, onveiligheidsgevoelens, slachtofferschap en aangiftgedrag. Gezien dit instrument voor een hele tijd bevroren werd, waren we genoodzaakt ons te beperken tot de politiestatistieken wanneer we een criminaliteitsbeeld op nationaal niveau wilden ophangen. Zoals we ondertussen goed weten, hangen daar belangrijke beperkingen aan vast, te weten de vele selectiemechanismen die spelen op het niveau van de politie, wat registratie betreft, en op het niveau van het slachtoffer, wat aangifte betreft (PAUWELS & HARDYNS, 2016; PLEYSIER, VERVAEKE & GOETHALS, 2010, VAN KERCKVOORDE, 1995). Een slachtofferschapenquête vormt een alternatief om een criminaliteitsbeeld te bepalen, omdat ze (ten dele) aan de beperkingen met betrekking tot de politionele criminaliteitsstatistieken tegemoetkomt.

Heeft het ontbreken van een nationale veiligheidsmonitor dan negatieve implicaties gehad op de Belgische criminologie?² Ja en neen. Enerzijds konden we lange tijd geen vinger aan de pols houden op nationaal niveau, wat niet alleen wetenschappelijk, maar vooral ook beleidsmatig vervelend is. Zo kon er geen input verkregen worden voor de opmaak/evaluatie van de zonale veiligheidsplannen en de strategische veiligheids- en preventieplannen, en was er geen vergelijking mogelijk tussen de verschillende beleidsniveaus (nationaal, provinciaal, gemeentelijk, en per politiezone). Anderzijds heeft het criminologen in beweging gebracht, en werden verschillende noemenswaardige lokale initiatieven ontplooid. Zo werden lokale representatieve bevolkingsbevragingen uitgerold waarin gepeild werd naar concepten die traditioneel ook in de veiligheidsmonitor werden opgenomen. We bespreken kort een drietal van deze bevolkingsbevragingen die de voorbije tien jaar werden uitgevoerd:

- 1 Voor wat betreft de parketstatistieken en statistieken van het jeugdparquet is het helaas huilen met de pet op. Na 2015 zijn geen rapporten te vinden. Ze werden eenvoudigweg offline gehaald.
- 2 Met Belgische criminologie wordt hier bedoeld de Nederlandstalige/Engelstalige literatuur over (delen van) België. Er konden voor de voorbije tien jaar geen Franstalige academische publicaties teruggevonden worden met betrekking tot de Veiligheidsmonitor.

Tussen 2011 en 2015 werd de ‘Social capital and Well-being In Neighborhoods in Ghent’ (SWING) studie uitgevoerd (HARDYNS, VYNCKE, PAUWELS & WILLEMS, 2015). Deze interdisciplinaire representatieve studie leverde rijke inzichten op wat betreft de relatie tussen sociaal kapitaal, criminologisch relevante fenomenen (o.a. risicoperceptie, mijdgedrag, angstgevoelens, lokaal versus niet-lokaal herhaald slachtofferschap) en gezondheid in een grootstedelijke context (zie o.a. HARDYNS, VYNCKE, DE BOECK, PAUWELS & WILLEMS, 2016; HARDYNS, PAUWELS & HEYLEN, 2018; HARDYNS, SNAPHAAN, PAUWELS, VYNCKE & WILLEMS, 2019; VYNCKE, HARDYNS, PEERSMAN, PAUWELS, GROENEWEGEN & WILLEMS, 2014). De dataverzameling vond plaats in 142 buurten (statistische sectoren) in Gent aan de hand van verschillende dataverzamelingsmethoden. Zo werden er zowel buurtbewoners (n=2,730) als *key informants* of sleutelfiguren (n=2,531) bevestigd door middel van *face-to-face* interviews, en werden er observatiechecklists ingevuld door de interviewers (n=2,730).

Een andere grootschalige bevolkingsbevraging werd uitgevoerd in Leuven in 2011, in samenwerking met de Lokale Politie Leuven en de Stad Leuven. Ten behoeve van deze studie werd de stad ingedeeld in 23 buurten of clusters van statistische sectoren. Per buurt werd een random steekproef getrokken van 375 inwoners, die door middel van een postenquôte werden bevestigd. In totaal werden 3,075 buurtbewoners bevestigd, en werd onder andere gepeild naar gepercipieerde overlast, onveiligheidsgevoelens, risico op slachtofferschap, en tevredenheid over de politie (HARDYNS & PAUWELS, 2012a; 2012b).

In navolging van de SWING studie werd in 2016 een nieuwe interdisciplinaire studie opgezet die tegemoetkomt aan recente maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de inbedding van online toepassingen in ons dagelijks leven, en de toenemende onderlinge verwevenheid tussen *offline* en *online* criminaliteit (HARDYNS, PONNET, PAUWELS, WALRAVE, DE KIMPE & SNAPHAAN, 2019). Het *Social Capital in Neighborhoods* (SCAN) project is een interuniversitaire en interdisciplinaire samenwerking tussen drie onderzoeksgroepen: het IRCP (Criminologische Wetenschappen, UGent), imec-mict (Communicatiewetenschappen, UGent) en MIOS (Communicatiewetenschappen, UAntwerpen). In het kader van dit project worden jaarlijks bevolkingsbevragingen met gestructureerde vragenlijsten uitgevoerd in Gentse buurten. Een eerste pilootbevraging werd uitgevoerd in 2016 (zie DE KIMPE, WALRAVE, HARDYNS, PAUWELS & PONNET, 2018) en na evaluatie en bijsturing werden tussen 2018 en 2019 ongeveer 4,000 buurtbewoners bevestigd. De SCAN studie zal ook de komende jaren nog worden verdergezet.

Naast deze lokale initiatieven is het ook de moeite waard de SCV survey en de Stadsmonitor te vermelden. Op regionaal niveau wordt al sinds 1996 door de Vlaamse overheid een jaarlijkse bevolkingsbevraging gehouden bij een toevallige steekproef van ongeveer 1,500 inwoners in het Vlaamse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De ‘Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen’ (SCV) survey peilt naar waarden, opvattingen en overtuigingen van Vlamingen met betrekking tot maatschappelijk en beleidsrelevante thema’s, waaronder onveiligheidsgevoelens, slachtofferschap, cyberveiligheid en vertrouwen in de politie. Deze bevolkingsbevraging werd voor het laatst afgenomen in 2018. Vanaf 2020 start Statistiek Vlaanderen met een nieuwe survey, met aandacht voor onder andere nieuwe databronnen; de zogenaamde *big data* (Statistiek Vlaanderen, 2019a). De Stadsmonitor beschrijft dan weer de maatschappelijke ontwikkelingen in de 13 Vlaamse centrumsteden (JACQUES, VERLET & MOONS, 2016). Deze monitor wordt afgenomen sinds 2004 en verschijnt elke twee à drie jaar, in 2017 werd de stadsmonitor zelfs uitgebreid met een gemeentemonitor in de 295 andere Vlaamse gemeenten (Statistiek Vlaanderen, 2019b). Ook hier vinden we indicatoren terug met betrekking tot buurtproblemen, onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap.

Zeggen dat we naast de politiestatistieken over geen andere data beschikken om een criminaliteitsbeeld op te hangen, zou met andere woorden te kort door de bocht zijn. Wel maakt bovenstaande opsomming duidelijk dat gegevensverzamelingen vrij willekeurig verspreid liggen in tijd en ruimte, en afhankelijk zijn van lokale en regionale initiatieven en samenwerkingen. Dit werkt wildgroei in de hand.

3. VEEL MEER DAN EEN ALTERNATIEF VOOR HET DARK NUMBER

Een nationale slachtofferschapsenquête is eten en drinken voor criminologen die zich verdiepen in de spreiding van criminele fenomenen. De voorbije tien jaar werden op datasets van vroegere veiligheidsmonitoren duchtig analyses uitgevoerd en kon op die manier academische vooruitgang worden geboekt, zowel door de mogelijkheden van de monitor als instrument voor theorietoetsend onderzoek als instrument voor methodologisch onderzoek na te gaan. Het is de moeite waard even stil te staan bij een aantal van die empirische studies:

In de studies van HARDYNS (2010a; 2012; 2014) en van HARDYNS, PLEYSIER en PAUWELS (2010) wordt gekeken naar de mate waarin de context van de gemeente een rol speelt bij de mate waarin buurtbewoners mijdingsgedrag vertonen. Hierbij werd in het bijzonder ook gekeken naar de overlastconcentratie in een gemeente, waarvoor beroep werd gedaan op de veiligheidsmonitoren van 2002, 2004 en 2006.

In de studie van HARDYNS, VAN DE VELDE en PAUWELS (2010; HARDYNS, 2010b) wordt de relatie tussen verstedelijking, overlast, slachtofferschap en angst voor criminaliteit bestudeerd. In totaal werden 346 van de toen 589 Belgische fusiegemeenten betrokken in het onderzoek. In totaal werden gegevens van 101,303 respondenten geanalyseerd, afkomstig van de veiligheidsmonitoren van 2002, 2004 en 2006. Opmerkelijk was de grote temporele equivalentie en betrouwbaarheid van de gehanteerde concepten doorheen de verschillende *sweeps*.

In de studie van HARDYNS, VAN DE VELDE, PAUWELS en PONSAERS (2010; HARDYNS, 2010c) worden de fenomenen autodiefstal, diefstal uit voertuigen, woninginbraak en opzettelijke slagen en verwondingen bestudeerd en wordt de relatie met verstedelijking bekeken doorheen de tijd. De resultaten op basis van de politiestatistieken worden daarbij vergeleken met de resultaten op basis van de veiligheidsmonitoren van 2002, 2004 en 2006.

In de studie van PAUWELS en HARDYNS (2010) worden individuele verschillen in mijdingsgedrag en slachtofferschap verklaard door simultaan te kijken naar de rol van individuele karakteristieken en kenmerken van de woonomgeving. Op basis van de veiligheidsmonitoren van 2002, 2004 en 2006 kon een steekproef van 101,303 respondenten uit 346 fusiegemeenten worden samengesteld, wat resulteerde in een van de grootste *multilevel*-studies in België.

In de studie van HARDYNS en VYNCKIER (2012; VYNCKIER & HARDYNS, 2012) wordt gekeken naar aangiftegedrag van jonge slachtoffers en wordt een vergelijking gemaakt tussen slachtoffers die wel aangifte doen en slachtoffers die geen aangifte doen. De analyses werden uitgevoerd op een gepoolde dataset van vier volledige veiligheidsmonitoren, afgenomen in 2002, 2004, 2006 en 2008/2009. In totaal werden op die manier 19,008 slachtoffers van vijf verschillende delicten bestudeerd.

In de studie van HARDYNS en PAUWELS (2010) tot slot, worden verschillende metingen van onveiligheidsbeleving met elkaar vergeleken. Daarvoor wordt gebruik gemaakt van de veilig-

heidsmonitor van 2006. Waar voorgaande studies eerder theoretietoetsend van aard zijn, is deze studie eerder methodologisch.

4. DE VEILIGHEIDSMONITOR 2018: GROOTSER DAN OOI?

In 2018 werd dan eindelijk weer een veiligheidsbevraging georganiseerd op nationaal niveau, waarbij bijna een half miljoen burgers van 15 jaar en ouder werden aangeschreven. Met een participatiegraad van 36,2% werden in totaal 168,206 burgers bevestigd, een absoluut record. Ter vergelijking: met de veiligheidsmonitoren van 2002, 2004, 2006 en 2008/2009 werden respectievelijk 22,302, 41,017, 43,318 en 36,595 burgers bereikt; dat is alles samen nog niet eens zoveel als het aantal van 2018. De responsgraad lag toen wel een pak hoger. De gegevens werden toen verzameld aan de hand van telefonische interviews, terwijl bij de editie van 2018 werd gekozen voor een *self-administered* gegevensverzameling via een post- en online-enquête. Hoewel burgers de mogelijkheid hadden om de vragenlijst ofwel op papier ofwel online in te vullen, is het opvallend dat de overgrote meerderheid (82%) heeft geantwoord aan de hand van de papieren vragenlijst (Federale Politie, 2019b).

Deze enorme toename op vlak van participatie kan worden toegeschreven aan een aantal factoren. Ten eerste was er een grote beleidsmatige interesse, na vele jaren stilstand. In totaal hebben 164 politiezones, 240 gemeenten en een provincie geparticipeerd in de enquête (Federale Politie, 2019b). Ten tweede werd afgestapt van de telefonische afnamemodaliteit, en kregen burgers de mogelijkheid om de vragenlijst op papier of online in te vullen. Dit zou respondenten een veel vrijer gevoel geven ten aanzien van een telefonische afname en dus een hogere bereidheid om deel te nemen. En ten derde werd capaciteit vrijgemaakt bij de Directie van de politionele informatie en de ICT-middelen (DRI) van de federale politie. Terwijl vroeger werd gewerkt met markt bureaus, hoopte men nu vanuit eigen capaciteit (en bijdragen uit de verschillende deelnemende zones en gemeenten) een veel hogere participatie te bereiken.

De methodologische en inhoudelijke input voor de nieuwe vragenlijst werd gegeven door een werkgroep van (vrijwillige) experts (onder andere politiezones, gemeenten en universiteiten). De traditionele modules bleven behouden. Een aantal opvallende vaststellingen worden hierna per module weergegeven:

- Buurtproblemen: het zijn vooral verkeerssituaties die burgers als een probleem ervaren in hun buurt, naast sluike storten en zwerfvuil en woninginbraak;
- Onveiligheidsgevoelens: 'slechts' 6% van de burgers voelt zich altijd of vaak onveilig, wat een halvering is ten opzichte van twintig jaar geleden;
- Slachtofferschap en aangiftegedrag: bijna één op de vijf gezinnen krijgt te maken met vandalisme aan de auto en burgers worden eerder slachtoffer van online misdrijven zoals oplichting via het internet en inbraak in de computer of smartphone, telkens ongeveer 8%. Terwijl het net deze misdrijven zijn die proportioneel het minst worden aangegeven bij de politie;
- Preventie: een grote groep van burgers (66%) is niet op de hoogte van samenwerkingsverbanden tussen burgers en de politie, bijvoorbeeld de buurtinformatienetwerken (BIN's);
- Functioneren van de politiediensten: een meerderheid van de bevolking (64%) is over het algemeen tevreden tot heel tevreden over de werking van de politie in de eigen politiezone. De tevredenheid ligt merkbaar hoger in de Vlaamse provincies ten opzichte van de Waalse provincies en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Opvallend is verder dat 57% van de bevolking hun wijkagent niet kent.

Dit zijn vaststellingen die gemaakt werden voor de volledige steekproef, en dus geldig zijn op nationaal niveau. Deze ruime dataset laat toe om diverse opsplitsingen te gaan maken per gewest, per provincie, per politiezone en per fusiegemeente. De overzichtsrapporten zijn per niveau terug te vinden op de website van de Federale Politie (2019b). Deze rapporten geven een schat aan informatie, die niet alleen wetenschappelijk, maar vooral ook beleidsmatig relevant is. Op verschillende beleidsniveaus kan men bij het opstellen van de veiligheids- en preventieplannen opnieuw een beroep doen op de resultaten van de veiligheidsmonitor.

Is deze laatste editie van de veiligheidsmonitor grootser dan ooit? Zeker wel, wanneer we rekening houden met het aantal burgers die werden bereikt. Eerder niet, wanneer we het instrument bekijken in het licht van de veiligheidsvraagstukken die zich vandaag en morgen aandienen. Kwantiteit en kwaliteit zijn niet steeds onderling verwisselbaar.

5. 12-PUNTEN PLAN VOOR EEN VEILIGHEIDSMONITOR 2.0

In het slot van deze bijdrage wil ik stilstaan bij de huidige veiligheidsmonitor en reflecteren over de koers die we in de toekomst zouden kunnen varen. Bij het overschouwen van de huidige veiligheidsmonitor is het reflecteren op toekomstige uitdagingen voor de veiligheidssector niet alleen een interessante, maar broodnodige oefening. We hebben het dan over de veiligheidssector in brede zin, dus alles wat te maken heeft met persoonlijke veiligheid, civiele veiligheid, financiële veiligheid, veiligheid op de werkvloer en IT. In die verschillende veiligheidsdomeinen werden we de afgelopen jaren overspoeld met nieuwe technologieën zoals intelligente camera's, alarmsystemen, intelligente sensoren, predictiemodellen, biometrische beveiliging, *internet of things*, drones, en dergelijke meer.

Daarnaast zien we ook een duidelijke verschuiving in het type criminaliteitsfenomenen en het type daders waarmee we geconfronteerd worden. We zien een toename van online misdrijven (denk aan *phishing*, cyberpesten, *hacking*), criminelen in maatpak (denk aan *match-fixing* in het voetbal, fraude met humanitaire visa) en ongrijpbare fenomenen (denk aan gewelddadige radicalisering, misbruik van persoonlijke data via sociale media).

Dit alles kan niet los gezien worden van enkele grote maatschappelijke uitdagingen zoals, zonder exhaustief te willen zijn, de vergrijzing van de samenleving, de ontgroening, het multi-etnisch worden, de evoluties in stadsontwikkeling, nieuw samengestelde gezinnen, horizontalisering (ook in gezagsverhoudingen) en 'medialisering' (groei en impact van sociale media).

Moeten we dan niet streven naar een veiligheidsmonitor 2.0, die is aangepast aan deze trends en de misdrijven van morgen? In wat volgt, zal ik puntsgewijs mijn visie uiteenzetten met betrekking tot het uittekenen van een nieuwe 'veiligheidsmonitor':

1. *Hou rekening met toekomstige uitdagingen op vlak van integrale veiligheid*: Hierboven werden slechts enkele nieuwe uitdagingen en criminaliteitsfenomenen aangehaald. Om een beter zicht te krijgen op de uitdagingen en fenomenen die belangrijk zijn of belangrijk worden, is het noodzakelijk de vinger aan de pols te houden en bestaande *know-how* in kaart te brengen, uit binnen- en buitenland. Dit kan bijvoorbeeld door een beroep te doen op experts en/of een werkgroep op te richten met daarin verschillende veiligheidsactoren. Ook de vinger aan de pols houden bij de burger, bijvoorbeeld door in elke bevraging te peilen naar nieuwe noden en behoeften op vlak van veiligheid, kan geen kwaad.

2. *Streef naar een flexibel instrument dat in staat is noden en behoeften van verschillende stakeholders te capteren:* Veiligheid is geen zaak van de politie alleen. In de toekomst zou men meer en beter kunnen inspelen op de behoeften van andere relevante *stakeholders*, zoals de regio's, preventieve actoren binnen steden en gemeenten, en de private veiligheid. Dit zal niet alleen leiden tot een instrument dat veiligheid op een integrale manier benadert, het zal ook veel meer door het beleid en vanuit de praktijk gebruikt worden dan op dit moment het geval is. Door een langetermijn engagement in te bouwen met verschillende *stakeholders* en het instrument structureel in te bedden in de werking van verschillende overheden, kan een nieuw 'faillissement' vermeden worden.
3. *Sluit partnerschappen met relevante stakeholders:* Criminaliteit beperkt zich niet tot burgers en huishoudens. Ook bedrijven en organisaties kunnen slachtoffer zijn (WODC, 2011). Zo worden vandaag op onregelmatige tijdstippen bevestigingen uitgevoerd over bedrijfsbeveiliging. Is het denkbaar het beste van twee werelden te nemen en een bevolkingsbevestiging te combineren met een monitor bedrijfspcriminaliteit? In die optiek kan een structurele samenwerking uitgebouwd worden met bijvoorbeeld de Unie van Zelfstandige Ondernemers (UNIZO), beroepsfederaties, vakbonden, scholen, en andere *first responders* (brandweer, medische diensten, defensie, civiele veiligheid).
4. *Evolueer naar een evenwichtige samenstelling van modules:* Dit impliceert dat de vragenlijst herbekeken wordt en dat er proportioneel aandacht wordt besteed aan (nieuwe) fenomenen, maatregelen met betrekking tot veiligheid en criminaliteitspreventie, *community safety*, en beleving van veiligheid. In de huidige veiligheidsmonitor gaat nog altijd disproportioneel veel aandacht naar politie en de evaluatie van diens functioneren. Helaas meten die vragen het functioneren niet, want het kennen van de wijkagent en tevredenheid over de politie zeggen nauwelijks iets over effectiviteit. Men kan er zelfs geen correcte evaluatie mee doen, want men extrapoleert antwoorden uit één vraag naar een gehele organisatie (= veralgemeningsfout). Of de politie goed bezig is, leidt men niet af uit tevredenheid of het kennen van de wijkagent alleen, maar bijvoorbeeld wel uit de vraag of men (procedureel) rechtvaardig behandeld wordt (en dit verschilt naar categorie: dader, slachtoffer, verdachte), iets wat internationaal onderzoek mooi heeft in kaart gebracht (HOUGH, JACKSON, BRADFORD, MYHILL & QUINTON, 2010). De monitor kan dus voor veel meer zaken gebruikt worden dan tot nu toe werd gedaan. Zo kan die bijvoorbeeld ook substantieel bijdragen tot het in kaart brengen van de kost van criminaliteit. De reële kosten van criminaliteit en de aanpak ervan worden onderschat doordat men zich te vaak op geregistreerde criminaliteit dient te focussen.
5. *Besteed voldoende aandacht aan de essentie van een slachtofferschapsonquête:* De essentie bestaat erin een beter zicht te krijgen op de aard en omvang van de niet-geregistreerde criminaliteit. Een belangrijk item blijft de lage ophelderingsgraad. Lage ophelderingsgraden dragen ook bij tot onveiligheidsbeleving, gevoelens van machteloosheid, wekken wrevel op en wekken polarisering in de hand. Het is dus ten zeerste aan te raden meer aandacht te besteden aan het beter monitoren van opheldering en aangiftegedrag, en dit op zijn minst voor de prioritaire fenomenen.
6. *Durf resultaten te gebruiken om te sensibiliseren (en te nudgen):* Het zou een enorme meerwaarde betekenen indien er op basis van een bevolkingsbevestiging preventief advies kan gegeven worden, zodat dit op termijn ook vertaald kan worden in een hoger percentage van huishoudens dat preventieve maatregelen neemt. Uiteraard rekening houdend met nieuwe vormen van beveiligingsgedrag (tegen online risicogedrag, tegen *phishing*, enzovoort). Zo wordt *nudging* steeds populairder om beveiligingsgedrag te beïnvloeden. Het meten van trends in dit beveiligingsgedrag zou deel kunnen uitmaken van een veiligheidsmonitor.

7. *Maak een koppeling met de centrale beleidsdocumenten:* Op nationaal niveau denken we bijvoorbeeld aan de Kadernota Integrale Veiligheid, maar ook andere beleidsniveaus verdienen aandacht, zoals de provincie en de gemeente. Met een veiligheidsmonitor zou het mogelijk moeten zijn na te gaan welke beleidsdoelstellingen prioritair zijn en in welke mate beleidsdoelstellingen behaald worden (bijvoorbeeld de doelstellingen van een zonaal veiligheidsplan). Daarbij dient dus nagegaan te worden in welke mate een vertaalslag vanuit de verschillende beleidsniveaus mogelijk is in één monitor.
8. *Zet in op methodologische innovaties:* We denken dan onder andere aan nieuwe vormen van online bevraging (sociale media), multimodale surveys (elke doelgroep bereiken met de dataverzamelingsmethode die best past bij de doelgroep), verbeterde schaalconstructen met een hogere betrouwbaarheid en validiteit, en *follow-up* technieken. Om dergelijke innovaties mogelijk te maken, moet er geïnvesteerd worden in geavanceerd methodologisch onderzoek, en dus in samenwerking met academici.
9. *Sla bruggen met bestaande instrumenten:* Het is de moeite waard na te denken over samenwerking met andere instrumenten/organisaties, zoals de Stads- en Gemeentemonitor, de JOP-monitor (Jeugdonderzoekplatform), Statistiek Vlaanderen, en andere instrumenten die worden uitgerold door bijvoorbeeld universiteiten en ondernemingen. In de huidige veiligheidsmonitor vallen de jongste populaties bijvoorbeeld nog steeds uit de boot (deelname is mogelijk vanaf de leeftijd van 15 jaar), terwijl dit ook een belangrijke groep is met specifieke vormen van slachtofferschap (denk aan huiselijk geweld of cyberpesten). Er moet bekeken worden of dit tekort kan of moet opgevangen worden (bijvoorbeeld vanaf de 1ste graad). Ook internationale info-uitwisseling kan zinvol zijn, bijvoorbeeld met de *European Social Survey* (ESS) en de *World Values Survey* (WVS), waar ook vragen met betrekking tot veiligheid aan bod komen.
10. *Werk structureel samen met universiteiten:* Het zou een gemiste kans zijn wanneer de verwerking van de resultaten blijft steken op een louter beschrijvend niveau (en dus het weergeven van frequenties en kruistabellen). Verklarende analyses zijn noodzakelijk wil men kunnen inspelen op oorzaken en determinanten van verschillende fenomenen. België behoort tot de wereldtop inzake ruimtelijk en etiologisch criminologisch onderzoek (zie ook de opsomming van studies die werden uitgevoerd op de 'oude' veiligheidsmonitors), dus die *know-how* kan goed van pas komen. Er is ook een zeer brede academische expertise inzake het opstellen en afnemen van grootschalige surveys. Een (gedeeltelijke) afname door universiteiten zou ook methodologisch op minder weerstand botsen. Een enquête over de politie door de politie wordt door velen met argusogen bekeken. Daarnaast kan ook een stuurgroep/adviesgroep van internationale experts een meerwaarde betekenen, bijvoorbeeld sleutelfiguren die betrokken zijn (geweest) bij internationaal gerenommeerde enquêtes zoals de *British Crime Survey* en de *International Crime Victimization Survey*.
11. *Anticipeer op de toenemende stedelijke diversiteit:* Tegen 2075 zal een overgrote meerderheid van de mensen in steden wonen. Stedelijke diversiteit impliceert ook diversiteit in onveiligheid en polarisering. Dit wil zeggen dat men die stedelijke diversiteit beter zal moeten capteren dan vandaag het geval is. Hiertoe kan in pilootgemeenten nagegaan worden welke het optimale niveau van dataverzameling is. Vroeger beperkte zich dit tot een paar buurtmonitors in een paar grootsteden. De vraag kan gesteld worden of het niet beter is te roteren en een grondigere analyse te doen op buurniveau (meer buurten per stad, maar roterend een stad in Vlaanderen, Wallonië of Brussel). Gegeven het grootstedelijk en internationale karakter komen Brussel, Antwerpen en Luik onmiddellijk naar voor als belangrijkste kandidaten.
12. *Spring economisch om met de voorhanden zijnde middelen:* Een goede veiligheidsmonitor kost geld. Het gaat hem echter niet om de kwantiteit van het aantal afnames (bij

voorbeeld jaarlijks of tweejaarlijks). Internationale enquêtes worden vaak pas drie- of zelfs vierjaarlijks georganiseerd. De winst is duidelijk: grotere intervallen impliceren dat de kost gedrukt wordt, en de grotere tijdspanne is niet problematisch, aangezien trends zich toch pas op langere termijn manifesteren. Men zou erover kunnen nadenken een nieuwe afname te laten samenvallen met bijvoorbeeld een nieuwe Kadernota Integrale Veiligheid. Tussentijds kan er ook veel meer tijd besteed worden aan geavanceerde statistische analyses op de afgenomen veiligheidsmonitor en aan de voorbereidingen op de nieuw af te nemen veiligheidsmonitor. Daarnaast zou er, naar voorbeeld van de *European Social Survey* (ESS), ook kunnen gewerkt worden met roterende modules, om ruimte te sparen en plaats te maken voor andere fenomenen/topics. Op die manier krijgen de verschillende veiligheidsfactoren op recurrente basis meer aandacht? Dit vermijdt monopolisering, en maakt het ook mogelijk verbindend te werken tussen actoren en echelons (= bruggenbouwende functie).

6. CONCLUSIE

Vanuit de redactie criminografie en methodologie zullen we ons 2018 blijvend herinneren als het jaar van de *revival* van de veiligheidsmonitor. Na een jarenlange afwezigheid, zeg maar een decennium, is er opnieuw een nationale slachtofferschapenquête. Als politiekorps, als beleidsmaker, als academici, als burger, kunnen we dit alleen maar toejuichen.

In deze bijdrage werd aangetoond dat er nood is aan dit type van instrumenten, getuige daarvan de verschillende lokale initiatieven die, in de periode zonder monitor, werden opgestart om een zicht te krijgen op alles wat te maken heeft met onveiligheidsbeleving en slachtofferschap in de samenleving. Getuige daarvan ook de enorme bereidheid tot participatie van politiezones en gemeenten in de nieuwe veiligheidsmonitor. Er werd ook aandacht besteed aan de vele academische studies die het voorbije decennium werden uitgevoerd met gegevens van de vroegere veiligheidsmonitoren. Deze studies hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de theoretische en methodologische vooruitgang in Belgisch criminologisch onderzoek met betrekking tot (on)veiligheid en slachtofferschap.

Moeten we ons dan maar opmaken voor nog eens twintig jaar meer van hetzelfde? Ik ben van mening van niet. In deze bijdrage heb ik trachten vooruit te blikken naar de toekomst en, aan de hand van een 12-punten plan, mijn visie gegeven op hoe een veiligheidsmonitor 2.0 er zou kunnen gaan uitzien. Het instrument anno 2018 is een verfijning van de oorspronkelijke veiligheidsmonitor uit 1997: met verbeterde schaalconstructen, nieuwe items her en der, en een andere manier van dataverzameling, maar structureel is de huidige monitor heel vergelijkbaar met de monitor van twintig jaar geleden. De keuze om met een vergelijkbaar instrument te werken is trouwens volkomen, zeker methodologisch, begrijpelijk. Echter, het veiligheidslandschap, de criminele fenomenen, de maatschappelijke uitdagingen, de technologieën en de manieren van dataverwerking zijn vandaag dusdanig geëvolueerd, dat we de discussie moeten durven aangaan om al dan niet *tabula rasa* te maken en van start te gaan met een veiligheidsmonitor 2.0.

REFERENTIES

- FEDERALE POLITIE (2019a). <http://www.stat.policefederale.be/criminaliteitsstatistieken/interactief/tabel-per-politiezone/>. (Geraadpleegd op 7 november 2019).
- FEDERALE POLITIE (2019b). <http://www.moniteurdesecurite.policefederale.be/veiligheidsmonitor/2018/>. (Geraadpleegd op 9 november 2019).

- GOETHALS, J. (2009). Dertig jaar criminografie en methodologie in Panopticon. In W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS, P. PONSAERS, P. VAN CASTER, T. VANDER BEKEN & G. VERMEULEN (eds.), *Van pionier naar onmisbaar: over 30 jaar panopticon* (Panopticon Libri 1) (pp. 747-768). Antwerpen: Maklu.
- GOETHALS, J., PLEYSIER, S., PONSAERS, P., STOOP, R., VANDERHALLEN, M., VANDEVOORDE, N., & VERVAEKE, G. (2000). Actieonderzoek Veiligheidsmonitor: Inventarisatie van de bestaande exploitatieprocedures en inherente knelpunten van de lokale Veiligheidsmonitoren in Vlaanderen. *Panopticon*, 21(5), 457-462.
- GOETHALS, J., PLEYSIER, S., & VERVAEKE, G. (2006). Hoe "representatief" is de Veiligheidsmonitor? *Panopticon*, 27(4), 107-114.
- HARDYNS, W. (2010a). Gemeentelijke spreiding van 'collective efficacy' en individuele verschillen in mijdgedrag. In L. PAUWELS & G. VERMEULEN (eds.), *Update in de criminologie, Actualia Strafrecht en Criminologie 2010* (Reeks Gandaius) (pp. 131-158). Antwerpen: Maklu.
- HARDYNS, W. (2010b). Urbanisation, disorder, victimisation and fear of crime: an aggregate level analysis of 346 Belgian municipalities. In L. PAUWELS (ed.), W. HARDYNS & M. VAN DE VELDE, *Social disorganisation, offending, fear and victimisation. Findings from Belgian studies on the urban context of crime* (pp. 161-175). The Hague: BJu Legal Publishers.
- HARDYNS, W. (2010c). Crime, victimisation and urbanisation in Belgium: a descriptive analysis of frequently occurring crime. In L. PAUWELS (ed.), W. HARDYNS & M. VAN DE VELDE, *Social disorganisation, offending, fear and victimisation. Findings from Belgian studies on the urban context of crime* (pp. 93-119). The Hague: BJu Legal Publishers.
- HARDYNS, W. (2012). Collective efficacy and fear of crime in the Flemish region. Looking back on the results and a preview of additional research. In P. PONSAERS (ed.), *Social analysis of security. Financial, economic and ecological crime, crime (in)security and (dis)trust, public and private policing* (pp. 167-202). The Hague: Eleven International Publishing.
- HARDYNS, W. (2014). Politie en de strijd tegen onveiligheid. Collectief weerbare buurten als bondgenoot? In E. DEVROE, K. VAN DER VUIVER, W. HARDYNS & A. VAN DIJK (eds.), *De toekomst van de politie* (Cahiers Politiestudies nr. 33) (pp. 47-68). Antwerpen: Maklu.
- HARDYNS, W., & PAUWELS, L. (2010). Different measures of fear of crime and survey measurement error. In M. COOLS, B. DE RUYVER, M. EASTON, L. PAUWELS, P. PONSAERS, G. VANDE WALLE, T. VANDER BEKEN, F. VANDER LAENEN, G. VERMEULEN & G. VYNCKIER (eds.), *Governance of Security Research Papers Series III, New Empirical Data, Theories and Analyses on Safety, Societal Problems and Citizens' Perceptions* (pp. 19-39). Antwerp: Maklu.
- HARDYNS, W., & PAUWELS, L. (2012a). Collective efficacy, sociaal kapitaal en 'fear of crime': een evaluatie van contextuele effecten op drie aspecten van onveiligheidsbeleving. *Tijdschrift voor Criminologie*, 54(4), 306-321.
- HARDYNS, W., & PAUWELS, L. (2012b). *Leefbaarheid, onveiligheidsbeleving en tevredenheid over de politie in Leuven* (onuitgegeven onderzoeksrapport voor de Lokale Politie Leuven en de Stad Leuven). Gent: Onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse – UGent.
- HARDYNS, W., PAUWELS, L.J.R., & HEYLEN, B. (2018). Within-individual change in social support, perceived collective efficacy, perceived disorder and fear of crime: Results from a two-wave panel study. *British Journal of Criminology*, 58(5), 1254-1270.
- HARDYNS, W., PLEYSIER, S., & PAUWELS, L. (2010). Oorzaken van het met mijden van onveilige situaties bij mannen en vrouwen. Een contextuele analyse op basis van de 'collective efficacy'-theorie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52(4), 374-394.
- HARDYNS, W., PONNET, K., PAUWELS, L., WALRAVE, M., DE KIMPE, L., & SNAPHAAN, T. (2019). Social Capital in Neighborhoods (SCAN): Een interdisciplinaire studie over online en offline sociaal kapitaal en risicogedrag. *Panopticon*, 40(3), 223-236.
- HARDYNS, W., VAN DE VELDE, M., & PAUWELS, L. (2010). Een ecologisch verklaringsmodel voor het effect van verstedelijking op concentraties van slachtofferschap en angst voor criminali-

- teit: een ruimtelijke analyse van 346 Belgische fusiegemeenten. In L. PAUWELS & G. VERMEULEN (eds.), *Update in de criminologie, Actualia Strafrecht en Criminologie 2010* (Reeks Gandaius) (pp. 113-130). Antwerpen: Maklu.
- HARDYNS, W., VAN DE VELDE, M., PAUWELS, L., & PONSAERS, P. (2010). Veelvoorkomende criminaliteit, slachtofferschap en stedelijkheid in België. In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTENRE, L. DESCHAMPS, H. ELFFERS, J. FORCEVILLE, J. GOETHALS, R. KERKAB, E. MAES, S. PLEYSIER, P. PONSAERS & E. VAN DAEL (eds.), *Criminografische Ontwikkelingen: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek* (Panopticon Libri n°3) (pp. 27-60). Antwerpen: Maklu.
- HARDYNS, W., VYNCKE, V., DE BOECK, A., PAUWELS, L., & WILLEMS, S. (2016). Are collective efficacy, disorder and social support associated with one's quality of life? Evidence from the multi-level SWING study in Belgium. *Applied Research in Quality of Life*, 11(3), 739-756.
- HARDYNS, W., VYNCKE, V., PAUWELS, L., & WILLEMS, S. (2015). Study protocol: SWING – Social capital and Well-being In Neighborhoods in Ghent. *International Journal for Equity in Health*, 14, 1-10.
- HARDYNS, W., & VYNCKIER, G. (2012). Herhaald slachtofferschap en politieaangifte: one strike and the police are out? *Handboek Politiediensten*, 103, 35-66.
- HEERWEGH, D., & LOOSVELDT, G. (2009). Verbeteren mixed mode surveys de representativiteit van de Veiligheidsmonitor? *Panopticon*, 30(5), 72-75.
- HOUGH, M., JACKSON, J., BRADFORD, B., MYHILL, A., & QUINTON, P. (2010). Procedural justice, trust, and institutional legitimacy. *Policing: a journal of policy and practice*, 4(3), 203-210.
- JACQUES, A., VERLET, D. & MOONS, D. (2016). Stadsmonitor 2014. *Panopticon*, 37(1), 63-73.
- PAUWELS, L., & HARDYNS, W. (2010). Does it really have to be 'an urban village'? A multilevel analysis of fear of crime. In L. PAUWELS (ed.), W. HARDYNS & M. VAN DE VELDE, *Social disorganisation, offending, fear and victimisation. Findings from Belgian studies on the urban context of crime* (pp. 177-197). The Hague: BJU Legal Publishers.
- PAUWELS, L., & HARDYNS, W. (2016). Crime and criminal justice statistics in Belgium: an overview. In W.G. JENNINGS (ed.), *The encyclopedia of crime and punishment* (pp. 1-3). Oxford: John Wiley & Sons Inc.
- PLEYSIER, S., & PAUWELS, L. (2011). Als 'meten' niet noodzakelijk 'weten' is, hoe kunnen we dan beter 'meten' om meer te 'weten'? Methodologische kanttekeningen bij het meten van criminaliteit en onveiligheid. In I. AERTSEN, T., DAEMS, A., HAAREN, F., HUTSEBAUT & J., MAESSCHALCK (eds). *Deviant wetenschap. Het domein van de criminologie* (pp. 115-124). Liber Amicorum Johan Goethals.
- PLEYSIER, S., VERVAEKE, G., & GOETHALS, J. (2006). Hoe representatief is de veiligheidsmonitor? Over de accuraatheid van telefonische surveys in Vlaanderen. *Panopticon*, 27(4), 107-114.
- PLEYSIER, S., VERVAEKE, G., & GOETHALS, J. (2010). Criminaliteit en onveiligheid bevraagd. Evoluties, methodologische knelpunten en uitdagingen bij de victim survey. In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTENRE, L. DESCHAMPS, H. ELFFERS, J. FORCEVILLE, J. GOETHALS, R. KERKAB, E. MAES, S. PLEYSIER, P. PONSAERS & E. VAN DAEL (eds.), *Criminografische Ontwikkelingen: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek* (Panopticon Libri n°3) (pp. 27-60). Antwerpen: Maklu.
- STATISTIEK VLAANDEREN (2019a). <https://www.statistiekvlaanderen.be/survey-scv-survey>. (Geraadpleegd op 7 november 2019).
- STATISTIEK VLAANDEREN (2019b). <https://www.statistiekvlaanderen.be/survey-stadsmonitor>. (Geraadpleegd op 7 november 2019).
- VANDERHALLEN, M., PLEYSIER, S., VERVAEKE, G., & GOETHALS, J. (2000). Verbetering van de vragenlijst van de veiligheidsmonitor, en meer in het bijzonder van de module politiefunctie. *Panopticon*, 21(3), 276-281.
- VAN DEN BOGAERDE, E. (2006). De veiligheidsmonitor: een andere kijk op criminaliteit en veiligheid. Resultaten 2004. *Panopticon*, 27(4), 115-120.
- VAN DEN BOGAERDE, E. (2007). Veiligheidsmonitor: resultaten 2006. *Panopticon*, 28(4), 60-62.

- VANDEVOORDE, N., VANDERHALLEN, M., STOOP, R., PLEYSIER, S., PONSAERS, P., VERVAEKE, G., & GOETHALS, J. (2000). Actieonderzoek veiligheidsmonitor: inventaris van de bestaande exploitatieprocedures en inherente knelpunten van de lokale veiligheidsmonitor in Vlaanderen. *Panopticon*, 21(5), 457-462.
- VAN KERCKVOORDE, J. (1995). *Een maat voor het kwaad?* (Vol. 8). Leuven: Leuven University Press.
- VERWEE, I., & PONSAERS, P. (2011). De veiligheidsmonitor in crisis. *Panopticon*, 32(2), 54-62.
- VYNCKE, V., HARDYNS, W., PEERSMAN, W., PAUWELS, L., GROENEWEGEN, P., & WILLEMS, S. (2014). How equal is the relationship between individual social capital and psychological distress? A gendered analysis using cross-sectional data from Ghent (Belgium). *BMC Public Health*, 14, 1-13.
- VYNCKIER, G., & HARDYNS, W. (2012). Politieaangifte onder de loep. Een beschrijvende analyse van het aangiftegedrag van 19.008 slachtoffers met focus op leeftijd en herhaald slachtofferschap. In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTENRE, L. DESCHAMPS, H. ELFFERS, J. FORCEVILLE, J. GOETHALS, R. KERKAB, E. MAES, S. PLEYSIER, P. PONSAERS & E. VAN DAEL (eds.), *Panopticon Libri* (pp. 9-25). Antwerpen: Maklu.
- WODC (2011). *Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven 2010. Feiten en trends inzake aard en omvang van criminaliteit in het bedrijfsleven*. Amsterdam: TNS NIPO.